

УДК 141.7:141.32

Жадько Віталій Андреевич
доктор философских наук, профессор,
профессор кафедры общественных дисциплин
Запорожского государственного медицинского университета
Украина, 69035, г. Запорожье, проспект Маяковского, 26

Zhadko Vitaliy
Doctor of philosophical Sciences, Professor,
Professor Department of social Sciences of
Zaporozhye state medical University
vit.zhadko@gmail.com
Ukraine, 69035, Zaporizhzhia, Mayakovsky Avenue, 26

Жадько Віталій Андрійович
Доктор філософських наук, професор,
професор кафедри суспільних дисциплін
Запорізького державного медичного університету
vit.zhadko@gmail.com
Україна, 69035, м. Запоріжжя, проспект Маяковського, 26

Бидзиля Петр Емельянович
кандидат исторических наук, доцент,
доцент кафедры общественных дисциплин
Запорожского государственного медицинского университета
Украина, 69035, г. Запорожье, проспект Маяковского, 26

Bidzilya Petro Omelyanovich
candidate of historical Sciences, associate Professor,
associate Professor Department of social Sciences of
Zaporozhye state medical University
Ukraine, 69035, Zaporizhzhia, Mayakovsky Avenue, 26

Бідзіля Петро Омелянович
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри суспільних дисциплін
Запорізького державного медичного університету
Україна, 69035, м. Запоріжжя, проспект Маяковського, 26

Розуміння філософії у вченні М. Гайдеггера

Філософія являє собою спосіб духовно-практичної життєдіяльності людини, яка свідомо обрала для себе шлях самопізнання, до якого закликає

філософія. Для того, аби цей шлях не був проявом властивої людині суб'єктивності, суть якої в некритичному ставленні до своїх дій, вчинків, поглядів, вкрай необхідно вступати в діалог з видатними мислителями, оскільки саме вони глибиною своїх міркувань задають масштаб світоглядних орієнтирів і мотивацій. Тому в даній статті ми обрали розуміння філософії, яке у своїй творчості розвинув філософ №1 ХХ-го століття (експертні рейтингові оцінки) М. Гайдеггер.

Ключові слова: філософія, діалог, світогляд, свідомість, мислення.

Понимание философии в учении М. Хайдеггера

Философия представляет собой способ духовно-практической жизнедеятельности человека, который сознательно избрал для себя путь самопознания, к которому призывает философия. Для того, чтобы этот путь не был проявлением свойственной человеку субъективности, крайне необходимо вступать в диалог с выдающимися мыслителями, поскольку именно они глубиной своих размышлений задают масштаб мировоззренческих жизненных ориентиров и мотиваций поведения. Поэтому в данной статье мы избрали понимание философии, которое в своем творчестве развил философ №1 ХХ-го столетия (экспертные рейтинговые оценки) М. Хайдеггер.

Ключевые слова: философия, диалог, мировоззрение, сознание, мышление.

Understanding of philosophy in the teachings of M. Heidegger

Philosophy is a way of spiritual and practical life of a person who deliberately chose for himself the path of self-knowledge, to which philosophy calls. In order that this path was not a manifestation of a subjectivity inherent in the man, the essence of which is in the uncritical attitude to his actions, views, it is extremely necessary to engage in dialogue with prominent thinkers, because, namely, they give the scale of ideological orientations and motivations by means of the depth of their own reasons set. Therefore, in this article we have chosen an understanding of philosophy, where a philosopher №1 of the XX-th century (expert rating assessments) M. Heidegger developed in his work.

Key words: philosophy, dialogue, worldview, consciousness, thinking.

This article is about a responsible mission, which relies on philosophy and on philosophy teachers. It is due to the fact that, namely, philosophy encourages people to self-knowledge. Moreover, a level that would prove it to the understanding of its, on the one hand, similarities, the identity of the macrocosm as a microcosm, on the other hand, would form an adequate responsible attitude towards nature as well as to other people. Raise to such a level of awareness of its vocation is capable not only self-knowledge, but constant, as possible,

communication with prominent thinkers, on the shoulders of which are all the progressive achievements of mankind, from the time of its emergence.

Such understanding of philosophy essence is peculiar to swingeing majority of the prominent thinkers. We chose the position of the XX-th century German thinker Martin Heidegger, a depth of penetration in the essence of existence is one of the most deep. He went out that "accordance to pure Existence remains our permanent residence. However it appears rarely enough as special and dominant of behavior by us. Only when it takes place, we first, actually, answer that, with what philosophy deals with, which steps a way to Gospel of being.

Accordance to Gospel of being is the philosophy, however only then, when this accordance comes true, and, namely, for this reason opens up and extends its opening". Only, for this reason "our conversation must go in such way and in such direction, that what philosophy talks about, behavesto us, touches us, exactly in our essence". However, it cautions us from philosophy engaging that would'nt become the matter of "emotions and feelings".

M. Heidegger believes, that only thinking, and not intuitively guessed wisdom itself, " becomes a " philosophy for the first time". Heraclitus and Parmenides have not been philosophers " yet, because" they were in the agreement with the Logos "[74, p.117]. They became Socrates and Plato, and then Aristotle, who raised its main question: "What is the Gospel of being ?" And "How can philosophy by means of thinking be able to approach it?". It is about the doctrine of the first causes, knowing which one can come to meet it, arrange a meeting with it. "The first bases and causes are Gospel of being."

Heidegger gives such an answer to the searching problem of the of the general way in the direction of the unity with Gospel of being which determines the philosophy, starting from the Greek. Here it is: "When answering the question" what is it a philosophy" is philosophizing? When we philosophize? Only then, obviously, when we enter into a conversation with the philosophers. It provides, that we talk to them, that they discuss. This implies that we talk to them about what they are discussing. This talking to each other, in fact, is a language, a language as a dialogue " to which philosophers turn to.

But he rightly notes observes: "One thing is to state and describe the philosophers' thoughts, and quite another is to talk with them about what they traditionally contemplate and tell." This is the main difficulty. Especially in the sense of philosophy teaching at the universities, because it is quite obviously, that the "thoughts of philosophers" keeping in the memory does not mean that they become a conscious project of life as the teachers themselves, and, moreover, the students.

Deciding the question "What is this – a philosophy," the thinker clearly states: "We find the answer to our question not in the history of the definitions of the philosophy, but in the conversation with what was passed to us as the Gospel of being. The answer to our question is not the break with history, not the negation of the history, but is the assimilation and transformation of what the tradition passes ". Of course, it is not going about the tradition in its Church-Christian sense, but about the tradition of the objective spirit of the history knowledge, joining to

which, a person is capable to an objective response to the call of the Gospel of being, to harmoniously adjust its melody as a melody of conformity to one's being, hence, the responsibility.

This is a task for every person who has a desire to become a path of philosophical knowledge. Its performance is hampered by many circumstances. We think, that the hardest is an ordinary person to overcome the "torment of thinking", due to the need to abstract from the habit of identifying the ability to speak with the ability to think not figuratively-associative, but conceptually. "Although we are always and everywhere are in accordance with the Gospel of being, we listen to the call of Genesis rarely. Accordance with Gospel of being remains our permanent residence.

However, it appears only occasionally as a special and embodied set of behavior. Only when this is happening, we first respond to the philosophy that goes the way to the Gospel being. Conformity to the Gospel of being is a philosophy, but then and only then if this correspondence is carried out, and thus reveals and expands its disclosure. "

The gap between the human understanding and the content of the concepts and actions will not be if, as long as possible, it is in the true home of being, for which it has the conceptual home, and not the home of speech, limited only by hasty judgments based on direct perception. After all, not only man reads texts, in this case is going about the texts of eminent thinkers, but also texts read and reform the human soul as a body of knowledge.

Актуальність дослідження. Філософія, виконавши своє покликання як матір наук, що якоюсь мірою остаточно відбулось в період Нового часу та німецької філософії в особі Гегеля, постійно постає перед необхідністю свого виправдання як самостійна пізнавальна дисципліна і галузь знань. Можна говорити, що таку проблему ставлять самі філософи, які, безумовно, відчувають певну суспільну незатребуваність своїх міркувань з приводу щоденних складних проблем суспільного буття. Ясна річ, вони переконані в актуальності своїх глибинних гуманістичних пошуків, але цього не відчуває, на жаль, переважна більшість вчених, не кажучи вже про пересічних людей, які користуються її світоглядними та науково-методологічними досягненнями, але чомусь не сприяють її подальшому розвитку. Зважаючи на це, досить часто в останні десятиліття в появляються статті, в яких, з одного боку, ставиться під сумнів необхідність обов'язкового вивчення філософії у вищих навчальних закладах освіти; з іншого, певна частина філософів намагається обґрунтувати її необхідність обранням для неї тієї частини об'єктивної реальності, яка раніше не була предметом її пізнавальних зусиль і пошуків.

Мета статті полягає в тому, щоб, посилаючись на безумовний авторитет вчень видатних мислителів, в даному разі М. Гайдеггера, розкрити світоглядний вимір людського буття як такий, оволодівши яким, людина здатна адекватно відповідати на своє покликання і призначення в якості мікрокосму.

Ступінь розробленості проблеми. Праця німецького філософа П. Слотердайка «Критика цинічного розуму» [12], що побачила світ ще у 1981 році, аналізує, на його думку, кризу філософії в Європі. До нас ця «криза» дійшла, разом із самою працею, через декілька десятиліть. Тому є потреба певної реакції на її зміст. Звичайно, виключно до тієї духовної ситуації, яка була властива радянській добі, що органічно перейшла і в наш час. Інакше й бути не могло, адже, за визначенням К. Маркса, досвід попередніх поколінь як кошмар тяжіє над сучасниками в усі періоди історії людства. Це означає, що такий «кошмар» є нічим іншим, як об'єктивним духом історії, подібним до сили всесвітнього тяжіння.

Інший німецький філософ Дітріх фон Гільдебранд також пройнявся проблемою визначення того, що таке філософія у відповідній розлогії праці. Він не погоджується з тим, що існує криза філософії, що відсутні філософи, які справді мають статус мислителів. «Хай яким є значення та зміст праць Гайдегера, вони є свідченням застосування дійсно філософського методу. У них немає жодного натяку на якусь нижчу роль філософії у її стосунках з науками. Філософія тут займає суверенне становище і сміливо займається філософськими та метафізичними проблемами» [5, с.28]. Саме тому Гільдебранд ставить за мету «реабілітувати філософію» як важливу духовну практику для олюднення людини. «Встановлення істинної природи філософського знання, істинних тем філософії, їхньої епістемологічної гідності й екзистенціальної життєздатності – ось мета цієї книжки. Також сподіваємося, що вона зможе стати дієвою зброєю для повалення бастіонів тих, хто фетишизує науки, і послужить новому відкриттю дверей, які ведуть до автентичного всесвіту у всій його величчі, широті й глибині» [5, с.28].

Звичайно, що певні підстави для визнання кризи філософії існують: надто високий рівень абстрагуючої діяльності мислення вона задає. Тому здається, що її предмет досить невизначений, на що звертають відомі французькі філософи Ж. Делез і Ф. Гваттарі у праці з аналогічною назвою: «Що таке філософія?». Їх позиція доволі критична й, очевидно, самокритична. Загалом вони визначають філософію як «мистецтво формувати, винаходити, виготовляти концепти» [6, с.5], тобто поняття, використовуючи які, можна здійснювати певний аналіз реально достовірних, а не ідеальних, об'єктів. «Творити все нові концепти – такий предмет філософії. Оскільки концепт має бути створений, він пов'язаний з філософом як людиною, яка володіє ним в потенції, в якого є для цього потенція і майстерність. ...Власне, науки, мистецтва, філософії мають рівний творчий характер, просто одна лише філософія здатна творити концепти в строгому смислі слова. Концепти не чекають нас вже готовими, подібно до небесних тіл. У концептів не буває небес. Їх потрібно винаходити, виготовляти або, швидше, творити, і без підпису творця вони ніщо» [6, с.7-8].

Справді, використовуючи витворені кимось концепти, користувачі не можуть претендувати на статус філософів. Можливо, що саме через це історія філософії являє собою суцільні дискусії, в яких філософи не стільки мають бажання стати на точку зору творця, скільки опонувати їм. Стає

очевидним, чому до таких дискусій широкий загал, включно з вченими-природознавцями, відносяться скептично, іронічно, іноді поблажливо, а загалом критично-саркастично.

Потреба у «виправданні» свого існування супроводжувала філософію впродовж усього історичного періоду її виникнення та існування. Так, в античну добу в суспільній психології панувала міфологічна світоглядно-мотиваційна свідомість, яку вимушені були брати до уваги мудреці та філософи, адже їх поважали за безумовний духовний героїзм ті, хто прагнув героїки насамперед фізичної. Іронічно-поблажливе ставлення було двостороннім: філософи «дивувались» від опертя мас на «темні» знання, а маси з дивакуватого способу життя певних мудреців та філософів. Що, можливо, і породило школу циніків-кініків. Про це йдеться у праці згаданого автора.

Епоха Середньовіччя, в яку домінування церкви було абсолютним, перетворила філософію у служницю богослов'я, а самі філософи обґрунтували її релігійний статус, ставши її «батьками». Відродження і Новий час відродили статус філософії як системи свободомислення і свободи мислення, внаслідок чого вона, врешті-решт, зусиллями німецьких класиків, насамперед Гегеля, стала основою для отримання знань в системі загальнонародної освіти, перетворившись, за визначенням багатьох інтелектуалів, серед яких і класики марксизму, на філософію мізантропії. Але не тому, що такою є її суть, а через те, що *властивий їй* понятійний, а не образно-чуттєвий, асоціативний, спосіб мислення *не властивий* переважній більшості тих, хто до неї вимушений звертатись.

Тут можна послатись на першого критика такого способу філософування Л. Фейєрбаха. Отже: «*Покажи мені, що ти там говориш. Для чуттєвої свідомості саме мова є щось нереальне, неважливе. Яким чином чуттєва свідомість може бути спростована або бути відкинута тим, що одиничне буття не може бути висловлене? В цьому якраз чуттєва свідомість вбачає спростування мови, а не заперечення чуттєвої достовірності. І тут чуттєва свідомість у своїй сфері цілковито права, інакше ми могли б у житті задовольнятись словами, а не речами*» [15, с.79]. Тому він дає принципово інше визначення філософському мисленню, яке не абстрагується від почуттів і чуттєвої свідомості: «*Взаємопов'язано читати євангелія почуттів – означає мислити*» [14, с.238]. В іншій праці він поєднує визначення мислення з суто раціональним визначенням: «*Мислити – це насамперед означає сприймати множинне (курсив мій – Ж.В.), різнорідне і огортати його у відповідні форми понять. В основі будь-якої діяльності понять лежить більш або менш обширна діяльність споглядання*» [17, с.272], яка для майбутніх поколінь, або ж і для сучасників, позбавлених споглядання певних об'єктів, заміщується писемністю, стаючи «предметом духу, фантазії, мислення», внаслідок чого «людина відчужує себе від почуттів, забуває про походження пізнання від почуттів» [17, с.273].

Аналогічно формулює претензію до філософії, можливо, що не свою власну, а доволі широкого загалу, П. Слотердаjk. «Перед лицем смерті їй

хочеться бути чесною і відкрити свою останню таємницю. Вона визнає: всі великі теми були всуціль уловками й напівправдою. Прекрасні, але марні злеті мислі: Бог, Універсум, Теорія, Практика, Суб'єкт, Об'єкт, Тіло, Дух, Смисл, Ніщо – всього цього не існує. Все лиш слівця для юнців, профанів, клерикалів і соціологів» [12, с.4].

Вітчизняний часопис «Філософська думка» декілька років тому помістив статтю «Філософія і філософська освіта» нині вже доктора, а тоді ще кандидата, філософських наук зі Львівської політехніки Ігоря Карівця. Він поставив під сумнів те, що ця категорія викладачів фактично не знає, що саме вона викладає, в чому сенс філософії. При цьому зазначає, що на питання «що таке філософія... вони не можуть ґрунтовно відповісти. І дуже часто їхні відповіді є поверховими, механічними і завченими» [7, с.77]. Можливо, що якоюсь мірою це відповідає дійсності.

З іншого боку, професор філософського факультету Київського національного університету ім. Т. Шевченка А. Баумейстер вважає, що філософія не може померти, адже багато що залежить від уміння самих філософів, не втрачаючи її глибинного понятійно вираженого смислу, донести його до зацікавленої аудиторії. Особливо ж тими, хто викладає її як навчальну дисципліну у вищих навчальних закладах. «Філософія – це зведення множини до єдності, погляд на світ з позиції цілого. ...Людину необхідно навчити «збирати» в єдине все, що вона бачить довкола себе, що відбувається з нею, її країною, зі світом. Пошук таких внутрішніх зв'язків і є справою філософії» [3, с.14]. Тобто, потрібно постійно виходити з понятійного визначення мислення як **необхідність формування уміння** знаходити і, врешті, знайти єдність різноманітного, знайти його **єдину, спільну, загальну основу**. Завдання надскладне, адже людина, крім інших чинників, чинить спротив, хоча кожна різною мірою, тому, щоб її вчили.

Для того, щоб навчити, потрібно, на думку професора, виходити з того, що «філософія вчить бути уважними, чути іншу людину й іншу культуру. Це – школа мислення. яка привчає нас до думки, що ми не є носіями абсолютної істини. Кожна людина потребує трьох базових навичок: *читання, писання і промовляння* (курсив наш – авт.). На жаль, сьогодні ми втрачаємо їх. Ідеться про вміння сприймати тексти високого рівня складності, а отже, про вміння концентруватися хоча б протягом 30-40 хвилин. Для сучасної людини це вже проблема. Читання тексту – це завжди зламування певного «коду». Коли ми читаємо, то вчимося декодувати символи в сенси» [3, с.14].

Динамізм сучасного життя настільки інтенсивний, насичений безліччю різноманітних подій, що підвести їх під якусь **об'єктивну основу** складно. Потрібен час на роздуми, а його не вистачає. Досвід показує, що студентам важко сконцентрувати увагу навіть на зазначений час. Аналогічно й переважній більшості тих, хто вважає себе здатним до філософських роздумів. Вони поспішають «засвітитись» чи то в соціальних мережах, чи в певних філософських часописах, адже достатньо внести плату за якусь статтю і вона друкується, адже «редакція не несе відповідальності за зміст».

Чому «поспішають»? – Тому що є можливість заявити про себе, якої раніше, ще декілька десятиліть тому назад не було. Ще певна частина суспільства, особливо ж та, яка не схильна до власних «глибоких дум», попадає під вплив різного роду експертів, яких зробили такими засоби *масової* інформації. Причому, ці засоби навіть не бажають шукати спільну основу поміж собою: кожен із них подає свою позицію як *єдино* правильну. Наслідок очевидний: повне розмаїття суб'єктивних думок, яке не єднає суспільство. Отже, не налаштовує його на процес мислення як процес «декодування».

А. Баумейстер відзначає: «Будь-як книжка – це модель розуміння світу. Коли ж ми намагаємось описати прочитані сенси в невеличкому есе, відбувається ще один крок до саморозвитку. І третє засадниче уміння – обговорення цих сенсів з іншими людьми. На цьому досі ґрунтується європейська цивілізація – це культура читання, культура писання та культура дискусії. За винятком філософії, жоден інший шкільний чи університетський предмет не може забезпечити набуття цих навичок» [3, с.14].

Можна передбачити, що з таким судженням не погодиться більшість «предметників». Якщо так, тоді вона – ця більшість – не відчула головного сенсу філософії в той період, коли займалась філософією. Не будемо говорити, хто винен в цьому. Нагадаємо, що кожен предмет має свої визначальні поняття і що саме філософія оперує такими поняттями, які мають категоріальний статус в якості законів, що спрямовують мислення в об'єктивне річище. Чи не головне з них – *ідея*. Але не як образ предмета, а як образ, спосіб діяльності людини впродовж усього її життя. Тому філософія і є ідеалізм, який нещадно критикувався в радянську добу, але матеріалізм, навіть діалектичний, на спас країну від занепаду й розпаду. «Ідея народжується у свідомості, але, щоб «перекласти» її в текст й щоб потім обговорювати ці викладені в текстах ідеї, – відзначає шановний професор, – необхідно вчитися. Ці вміння необхідні всім людям, не лише фаховим філософам, – з них постають держава, корпорація, сім'я. Це – основа європейської традиції» [3, с.14].

Варто також послатись на думки відомого філософа-інтелектуала М. Мамардашвілі. Характеризуючи філософію, яка викладалась в радянську добу, він відзначив, що «ми повинні віддавати собі звіт у випадковості такого утворення. У випадковості її понятійної лексики, яка не впливає з капіталу марксистської філософії, не є її простим продовженням. Ця лексика почала складатись в соціал-демократичних гуртках. Стояло завдання вкласти дуже складний світ в дуже маленькі голови, поставити те, що в ньому відбувається, на зрозуміле для них місце. Це можна було зробити тільки спрощенням, адже голови ці були розпечені тим, що від них не вимагали ніякої праці для піднесення і розвитку, – навпаки, навіть нав'ювалось, що їм все належить по праву, наприклад, пролетарського походження – бери і споживай. А коли позбавили людину від праці, вона зрослась із цими схемами. І їх порушити не можна, тому що коли людина, що живе засобом цих схем і ними зрозумілим чином орієнтується у світі, руйнується її світ. Із подібним чином створеним способом життя людина не готова розлучитись. Із

таким способом, в термінах якого поважає себе в якості духовної істоти. Це фантастичний механізм, що підлягає законам буття, законам свідомості. Ніхто не може їх обійти» [9, с.12].

Справді, ніхто. В тому числі й мислителі, вчені. Хоча останні меншою мірою, адже долучення до їх свідомості методів пізнання впливає й на самосвідомість, на самооцінку, на моральні критерії поведінки. Як наслідок, Мамардашвілі стверджував, що подібна спрощена лексика «виявилась лексикою нашої філософії, що начебто продовжує школу Маркса. Мислити нею, як вона викладається, неможливо. Ці підручники можна тільки завчити. ...І найголовніше, що ці підручники не можна покращити. Від цієї традиції потрібно цілковито відмовитись, створюючи поруч феномен автономної філософії, автономного інтересу до філософії, відновлюючи загальнолюдську філософську мову» [9, с.12].

На наш погляд, масове захоплення філософією, яке нині спостерігається в Україні, крім позитивних моментів, страждає на той недолік, що у багатьох вчених відсутня необхідна школа долучення до глибинних надбань, вироблених видатними мислителями. Звідси й наше бажання самим, як і можливим читачам, хоча нині мало хто цікавиться доробками колег по «цеху», поглибити своє власне розуміння сутності філософії через діалог з визнаними світовими лідерами філософської думки. Щоб, будучи викладачами, не викладати замість, як зазначав К. Ясперс, філософії – нефілософію [див.21, с.477].

Основний матеріал статті. Про необхідність йти шляхом самопізнання як водночас світопізнання і навпаки чітку позицію обґрунтував М. Гайдеггер. Ось його судження: «Відповідність Буттю суцього залишається нашим постійним місцеперебуванням. Проте спеціальною і втілюваною нами домінантою поведінки вона постає досить рідко. Тільки коли це відбувається, ми вперше, власне, відповідаємо тому, з чим має справу філософія, яка крокує шляхом до Буття суцього. Відповідність Буттю суцього і є філософія, однак тільки тоді й тільки тоді, коли ця відповідність здійснюється, і саме тому розкривається й розширює своє розкриття» [74, с.120].

У статті «Що це таке – філософія?» він наголошує на тому, що вона самого початку свого виникнення закликає людину до самопізнання себе в якості мікрокосму. Звідси: «Наша розмова має йти таким шляхом і в такому напрямку, щоб те, про що говорить філософія, відносилось до нас самих, зачіпало нас, причому саме в нашій суті» [19, с.113]. Проте тут же він застерігає від того, щоб заняття філософією не стали справою «емоцій і почуттів».

Є ще одне його застереження. Він стверджує, що філософія є продуктом грецького античного світу, тим напрямком, яким він розвивався і який перейняла також Західна Європа у своєму історичному розвитку. Звичайно, що на неї великий вплив чинила християнська релігія, проте її суть залишилась, так би мовити, світською, ґрунтованою на розумі, а не на вірі. «Твердження «філософія за своєю суттю є грецькою» означає одне: Захід і Європа, і лише вони, у глибинному ході своєї історії від початку

«філософічні». Про це свідчить виникнення і панування наук. І постільки науки походять із глибин західноєвропейського – тобто філософського – протікання історії, сьогодні вони в змозі накласти своєрідну печатку на всю історію людства на землі» [19, с.114-115].

Думаємо, що тут немає жодного перебільшення. Справді, започаткувавши філософію на основі розуму, який, за Аристотелем, «мислить сам себе, оскільки в ньому ми маємо найкраще, і думка його є мислення про мислення. Між тим і знання, і чуттєве сприйняття, і розсуд завжди спрямовані на інше, а самі на себе лише побічно» [1, с.423], саме античний греко-римський світ завдяки ній спонукав європейську людність до самопізнавальної діяльності як водночас світопізнавальної. Гайдеггер наголошує, що і в наш час, як і у всі попередні періоди історії, ставлячи запитання про сутність будь-чого, «ми завжди ставимо фактично грецьке запитання» [19, с.115]. Не випадково Гегель стверджував, що у Давній Греції ми (це кожен, хто йде шляхом самопізнання, а не кожна людина, що на даний момент є живою істотою) відчуваємо себе як вдома. Звичайно, дуже бажано виходити з того, що «мова – це дім людського буття» (Гайдеггер), оскільки саме вона є арсеналом, який містить в собі таємниці суцього в Бутті. Видатний радянський і, звичайно ж, російський філософ, єдиний, кого визнали в Європі радянської доби в такій іпостасі, О. Лосєв відзначав, що, не знаючи давньогрецької мови, важко зрозуміти, чому для них філософія стала основою їх життя [8, с.160-167].

Більш правильно говорити так: «Чому філософія і філософи так цінувались всіма, хто нею і не займався?». Це вкрай важливо, адже досить часто вчені, серед яких і дипломовані філософи з науковими ступенями, висловлюються загально-категоричними, а не частковими, судженнями. На це ми будемо звертати увагу у подальшому викладі. Між тим для майже абсолютної більшості людей наукові проблеми, надто ж філософські як світоглядні, не є предметом їх повсякденних роздумів. Чудово в цьому сенсі написали К. Маркс і Ф. Енгельс: «Для основної маси людей, тобто для пролетаріату, цих теоретичних уявлень не існує, і, таким чином, по відношенню до неї їх не потрібно і знищувати» [10, с.36].

Зазначимо, що пролетаріат є тією категорією населення в будь-який час історії, включно з сучасністю, яка не йде шляхом самопізнання, вважаючи це пустопорожнім заняттям. Ми й нині часто чуємо категоричні заяви відносно того, що «потрібно бути самим собою», бути такими, якими «ми» «є». Те ж, що «я» розчинене в «ми» і тому потрібно знаходити в ньому щось «своє», залишається поза увагою. Достатньо того, що людина від народження говорить про себе в першій особі, тобто – відчуває своє Я. Тому варто апелювати найперше до зацікавлених осіб у філософській мудрості, у філософському способі мислення. Найкраще об'єктивну ситуацію в кількості зацікавлених в самопізнанні можна визначити засобами соціологічних досліджень, які чітко визначають межу «деяких», а не «всіх».

Тут важливо розрізнити вміння говорити і бажання та уміння знаходити в слові властиве йому суще, яке і має статус Буття в якості його

розуму. Гайдеггер стверджує, що започаткував аналіз слова «філософія» в тому значенні, про яке потім йдеться в історії пізнання, Геракліт. Ставлячи питання про любов до мудрості, він прийшов до висновку, що «одне (є) все. «Все» розуміється як... ціле, все суще. En, одне, означає одне-єдине, все об'єднуюче. Адже все суще в бутті єдине. Sofon говорить: все суще є в Бутті. Кажучи більш строго – Буття є суще. При цьому «є» є перехідним дієсловом і означає «зібране». Буття збирає суще як суще. Буття є збирання – Логос» [19, с.117]. Тому Геракліт стверджує, що слід слухати не тих, хто ніби «багато знає» на основі сприйняття різних проявів Буття, а слід слухати Логос. «Ознака мудрості – погодитись, не мене, а логос слухаючи, що все єдине. Адже існує одна-єдина мудрість: пізнати замисел, що влаштував все через все» [1, с.279]. І наводить приклад: «Вчитель більшості Гесіод. Про нього відомо, що він володіє найбільш об'ємними знаннями, а він не розпізнав дня і ночі, а вони ж є єдине» [1, с.279-280].

М. Гайдеггер вважає, що тільки мислення, а не сама інтуїтивно вгадана мудрість, «вперше стає «філософією». Геракліт і Парменід ще не були філософами», тому що «перебували в злагоді з Логосом» [19, с.117]. Ними стали Сократ і Платон, а потім Аристотель, який поставив головне її питання: «Що є суще в Бутті?» і «Яким чином філософія засобами мислення здатна йти йому назустріч?». Йдеться про вчення про перші причини, знаючи які, можна йти йому назустріч, влаштувати зустріч із ним. «Перші основи і причини складають Буття суцього» [19, с.118].

Далі слід відзначити головне, яке, на нашу думку, досить часто ігнорується досить значною кількістю тих, хто вважає себе філософуючим суб'єктом. Більшості з них не вистачає толерантності, бажання стати на точку зору учасників діалогу, з одного боку, зацікавлених в напрямку гармонії з Буттям суцього, з його сутністю, з другого, не схильних чути в їх голосі Логос суцього через властивий кожному, хоча і в різній мірі, егоцентризм. Краще викласти свою позицію тим, для кого такі пошуки не є органічною частиною їх індивідуального життя, ніж бути не сприйнятим, не зрозумілим серед заінтересованих.

Гайдеггер дає таку відповідь на проблему пошуку спільного шляху в напрямку єдності з Буттям суцього, який визначає філософія, починаючи з грецької. Ось вона: «Коли відповідь на питання «що це таке – філософія» є філософуючою? Коли ми філософуємо? Лише тоді, очевидно, коли вступаємо у розмову з філософами. Це передбачає, що ми говоримо з ними про те, що вони обговорюють. Це проговорювання один з одним того, до чого, власне, все знову і знову як до одного і того ж звертаються філософи, є мова, мова як діалог» [19, с.119].

Досить часто люди, які професійно не займаються філософською проблематикою, а розуміють філософію як спосіб поговорити про щось справді для них важливе, таке, що впливає на їх суспільний стан, дорікають філософам за те, що вони тисячоліття обговорюють «одне і те ж». Їм чомусь складно взяти до уваги той очевидний факт, що людина є тимчасовою істотою, тому свій духовний розвиток завжди для неї починається з *початку*.

Але **початок** сьогоденного життя визначається не сьогодні, а з **початку історії пізнання**. Це означає єдність онтогенезу і філогенезу не лише в плані природно-біологічного, але й духовно-пізнавального розвитку. Людина не починає його з надбань попередників, тому й виходить, що не лише філософи, але й всі люди звертаються «знову і знову як до одного і того ж» у всіх своїх обговореннях у всі часи.

Таке розуміння дається освітою, яка *починається* пізніше того часу, коли вже сформовані певні аксіоматичні установки мотиваційної свідомості. Саме вони вступають в дискусію, як це має місце у освічених людей, *спочатку* з попередниками, а потім із самими собою, зі своїми буденними установками, якщо має місце самокритичне мислення. Якщо ж самокритичне ставлення до них не вироблене, *відсутнє*, оскільки воно суперечить природній схильності до егоцентризму, до виробленої міфологією героїки власного імені (Лосєв), то замість дискусії з мислителями є пряме заперечення їх творчих здобутків. Перша категорія людей внаслідок наявності самокритичного мислення розвивається в напрямку **до сутності Буття суцього**, друга існує, йдучи **від сутності**.

Екзистенціальна філософія, яка, можливо, найбільшою мірою апелює до необхідності діяти згідно індивідуального вибору, згідно саморефлексії, якраз і стверджує той факт, що людина звикає жити раніше, ніж починає осмислювати сутнісні виміри життя. Сартр відзначав: «Людина – це насамперед проект, який переживається суб'єктивно... Ніщо не існує до цього проекту, немає нічого на умодосяжному небі, і людина стане такою, якою є проект її буття. Не таким, яким він побажає. Під бажанням ми зазвичай розуміємо свідоме рішення, яке у більшості людей з'являється вже після того, як вони з себе щось зробили. ..Проте якщо існування насправді передує сутності, то людина відповідає за те, якою вона є. Таким чином, екзистенціалізм віддає кожній людині у володіння її буття і покладає на неї повну відповідальність за існування» [11, с.323].

Ясна річ, що пересічна людина не бажає нести відповідальність, тому й перекладає її на тих, хто, не її тверде переконання, просто зобов'язаний вирішити всі питання, які б її задовільнили і, таким чином, позбавили від «мук мислення». Гайдеггер слушно зауважує: «Одна справа констатувати й описувати думки філософів, і зовсім інша – говорити з ними про те, що вони традиційно обмірковують, про що розповідають» [19, с.119]. У цьому головна складність. Особливо в сенсі викладання філософії у вишах, адже цілком очевидно, що утримання в пам'яті «думок філософів» зовсім не означає, що вони стають свідомим проектом життя як самих викладачів, так і, тим паче, студентів.

Не випадково, що у переважній більшості випадків, як показує наш власний майже півстолітній досвід викладання філософських та історичних дисциплін, вони мають більшу схильність до критичного ставлення щодо змісту думок мислителів, аніж до власних. Можна вважати, що це безумовне надбання тих свобод, які має українське суспільство доби незалежності, оскільки в попередню добу діяв заповіданий Ленінім принцип,

згідно якого «учение Маркса всесильно, потому что оно верно». Воно справді вірне як дух історії, до якого потрібно було долучатись через індивідуальні «муки мислення», долученого до «крота історії», до історичних традицій розвитку людства. А цього не було. На жаль, сучасні глобальні реалії інформаційного суспільства не сприяють їх вивченню і в наш час.

Між тим Гайдеггер, вирішуючи питання «Що це таке – філософія», чітко зазначає: «Ми знаходимо відповідь на наше питання не у почерпнутих з історії визначеннях філософії, а в розмові з тим, що було передано нам традицією як Буття суцього. Шлях до відповіді на наше питання є не розривом з історією, не запереченням історії, але – засвоєнням і перетворенням того, що передає традиція» [19, с.120].

Звичайно, що не йдеться про традицію в її церковно-християнському сенсі, а про традицію об'єктивного духу історії пізнання, долучаючись до якої, людина здатна до об'єктивної відповіді на поклик Буття суцього, до гармонійного налаштування на його мелодію як мелодію відповідності суцього, отже, й відповідальності. Це надзавдання для кожної людини, яка має бажання стати на шлях філософського пізнання. Його виконанню заважає багато обставин. Думаємо, що найтяжче пересічній людині подолати «муки мислення», зумовлені необхідністю абстрагуватись від звички ототожнювати уміння говорити з умінням мислити не образно-асоціативно, а понятійно. «І хоча ми завжди і всюди перебуваємо у відповідності з Буттям суцього, до поклику Буття ми дослухаємось рідко. Відповідність до Буття суцього залишається нашим постійним місцеперебуванням. Проте спеціальною і втілюваною нами установкою поведінки воно постає лише інколи. Тільки коли це відбувається, ми *вперше* (курсив наш – *авт.*) власне відповідаємо тому, з чим має справу філософія, що йде шляхом до Буття суцього. Відповідність Буттю суцього і є філософія, проте тоді й тільки тоді, коли ця відповідність здійснюється, а тим самим розкривається і розширяє своє розкриття» [19, с.120].

Вкрай важливе визначення філософії. Воно ставить перед кожним, хто намагається усвідомити її сутність як сутність Буття суцього, неймовірно складне для виконання завдання. Про це сам мислитель говорить таким чином: «Філософія – повна протилежність будь-якій заспокоєності та забезпеченості. Вона вирва, що зтягує в себе людину, щоб тільки таким чином (тому й зтягнула до неї лише небагатьох – *авт.*) вона без фантазування змогла збагнути власну присутність. Через те, що правда такого розуміння є щось останнє і граничне, вона має постійного і небезпечного сусіда – найвищу недостовірність. Жоден із тих, хто пізнає, не стоїть кожної миті так тісно до краю помилки, як той, хто філософує. Хто цього ще не усвідомив, тому ніколи навіть і не снилось, що по-справжньому зветься філософуванням. Останнє і граничне є найнебезпечніше й неубезпечене, і все загострюється ще тим, що це останнє і граничне, власне, повинно бути само по собі зрозумілим, найдостовірнішим для кожного, – в такому вигляді філософія тільки й заявляє про себе» [18, с.342].

Час перевести дух і самокритично кожному доктору чи кандидату філософських наук замислитись над своєю відповідністю цьому поклику філософії. Тут доречно навести авторитетні думки Л. Фейєрбаха про те, що «лише той має силу створити *нове*, у кого є сміливість бути абсолютно негативним» [16, с.108], тобто здатним до заперечення власної суб'єктивності й суб'єктивізму. Звідси його категоричний імператив, який чомусь не популяризується належним чином, як імперативи Канта. Отже: «Не прагни бути філософом *врозріз із людиною, будь тільки мислячою людиною*; розмірковуй не як *мыслитель*, тобто *спираючись на вирвану з повноти* реальної людської істоти здатність, *по суті ізольовану*; ...мисли в бутті, у світі, як його член, а не в пустоті абстракції, як роз'єднана монада, як абсолютний монарх, як відсторонений світовий бог; тоді ти можеш розраховувати на те, що твої думки складуть єдність буття і мислення» [13, с.199].

За вірець можна взяти Сенеку, що, з одного боку, розумів сутність і призначення філософії, з іншого, самокритично визнавав, що розуміти її та діяти згідно її поклику – не одне і те ж. «Головне наше завдання має полягати в тому, щоб ми не слідували подібно скоту за вожаками стада, щоб ми йшли не туди, куди йдуть інші, а туди, куди велить обов'язок. ...Схвалення натовпу – доказ повної неспроможності. Предметом нашого дослідження має бути питання про те, який спосіб життя найбільш гідний людини, а не про те, який найчастіше зустрічається. ...Про духовну гідність має судити дух» [1, с.509,510].

Можливо, що саме через це протиріччя і був витворений образ боголюдини як постійний докір людям за їх духовну слабкість, за *нездатність адекватно відповідати* на покликання й, *відповідно, нести відповідальність* за неадекватність поведінки. Вже в той час був прогноз про те, що така невідповідність може закінчитись для людства вселенською катастрофою. Принаймні, є всі підстави так вважати, адже **дух історії, дух пізнавальної традиції не може бути помилковим, він діє як закон всесвітнього тяжіння та всесвітньої відповідальності за невідповідність.** Пригадаємо, що філософія цієї боголюдини взята зі вчення Сенеки. Він не жив так, як писав, не критикував спосіб життя людей, а свій власний, що допомагало йому, на відміну від тих, хто йому дорікав, вдосконалюватись. Навпаки, ті, а нині це мільярди віруючих у Христа, фактично морально не вдосконалюються, оскільки, по-перше, церква відпускає їм гріхи за нібито щирі покаянні сповідальні розповіді, по-друге, вони вірять не стільки в норми моралі, заповідані ним, скільки в абсурдність факту його воскресіння із мертвих.

Ось чому так важливо тим, хто професійно займається філософією, або ж має непереборне бажання зануритись в її глибинні першооснови, пізнати їх, знаючи відповідь на питання: «Що це таке – філософія?».

Тут важливо підійти до пояснення, яке дає Гайдеггер здивуванню як початку філософування. Справді, здивування є на початку таких пізнавальних пошуків, але самі вони можуть припинитись, якщо нічому

дивуватись. Більшість людей, притому – переважна, не витримуючи напруги філософування, напруги від постійних (а постійність – це закон, константа, усталена життєва позиція) «мук мислення», обирає не філософський спосіб життя, беручи за основу життєвий принцип: «Я вже нічому не дивуюсь!». Звідси й погляд на тих, хто постійно йде шляхом пізнання й самопізнання, фактично – світопізнання як самопізнання, як на тих, хто порушує норму, є ненормальним, божевільним.

Платон і Аристотель, зазначає Мартін, почали зі здивування, а потім властивий їм філософський спосіб мислення вже не полишав їх, навіть якщо факторів, що виводили зі стану душевної рівноваги й напруги, нібито для них не існувало. Сам процес філософування, процес пошуку того, що таке суще, як воно себе проявляє в бутті, має статус здивування. Тому *сама філософія є диво, а філософи сприймаються як диваки, як дивні люди, які творять дивовижне, видне диво* того, як завдяки їй та її «жертвам», тобто філософам, людство, починаючи з Нового часу, почало творити Нову історію. А саме: історію нової людини – суб'єкта світо- й самопізнавальної діяльності. «Здивування присутнє і править кожним кроком філософії. Здивування є *pathos*. Зазвичай ми перекладаємо *pathos* як пристрасть, хвилювання почуттів. Але *pathos* означає також і страждати, переживати, терпіти, виносити, дозволяти себе вести, дозволяти послуговуватись собою. ...Лише розуміючи *pathos* як налаштованість (*dis-position*), ми можемо точніше охарактеризувати здивування» [19, с.121].

Можна стверджувати, що людина, яка стала на шлях філософування, стала адекватним втіленням Буття сущого. Але не такого, що лінійно розвивається і завжди відповідає йому. Ні. Адже саме Буття сущого об'єктивно проявляє себе в універсальній різноманітності своїх проявів, які людина, будучи *мікрокосмом*, пізнає в стані постійної душевно-пізнавальної напруги, постійно намагаючись адекватно налаштуватись на гармонію, представлену його мелодією. Гайдеггер, посилаючись на Декарта, зазначає: «Налаштованість сумніву стає позитивною злагодою з достовірністю» [19, с.122].

Наука, ставши завершенням багато-тисячолітніх «мук мислення», властивих філософам, стала надбанням суспільної практики з Нового часу. Великі маси людей, залучені до наукового пізнання в останні століття, часто ігнорують здобутки філософського способу мислення і самопізнання себе в якості мислячих істот. Звідси й нападки на неї за те, що вона нібито опікується псевдо-проблемами, а не проблемами достовірності знань. Тут хочеться послатись на авторитетну думку Гегеля, чия душа, налаштована на історичну пізнавальну традицію, сформовану насамперед філософами й, відповідно, історією філософії, стала носієм об'єктивного духу пізнання, його логікою. Хочеться навести тому, що, навчаючись на філософському та історико-філософському факультетах КДУ ім. Т.Г. Шевченка, нас, як і деяких наших товаришів, вразила її методологічна чіткість. Отже: «Суть справи вичерпується не своєю *ціллю*, а своїм *здійсненням*, і *нерезультат* є *дійсне* ціле, а результат разом зі своїм становленням; *ціль*

сама по собі є позбавлене життя загальне, подібно до того як тенденція є просто тяглість, яка ще не перетворилась у дійсність; а голий результат є труп, що залишив позаду себе тенденцію» [4, с.2].

Гегель, який був не просто філософом, а обіймав певні високі посади в системі освіти, в тому числі вищої, як ніхто інший розумів значення такого рівня викладання філософії, який би давав знання не лише «для пам'яті», а формував би відповідний умонастрій, відповідне *умоналаштування*. Результатом вищої освіти має бути не видача диплому, а спосіб життя, за якого втручання людини в природне середовище, як і вплив на суспільне життя, були б максимально адекватними Буттю сущого, а не руйнували його. Все життя людини, яка стала на шлях освіти, має бути *не стільки* насиченням знаннями, зараз – інформацією як трупом, адже береться голий результат без процесу становлення в якості автономного суб'єкта пізнання, без долучення до того шляху, який веде до нього, *скільки* до тієї тенденції, яка вивела людство на такі результати. Він відзначав, що для студентської молоді найбільш важливим є її долучення до логіки пізнання, яка максимально знімає властиву юності схильність до суб'єктивізму, до висловлення своєї суб'єктивної думки, опорою якою не є історія пізнання, не його логіка.

Повертаючись до статті Гайдеггера, відзначимо, що він також висловлює думку, що йдеться не про абстрактну постановку історичних питань, а про «майбутню сутність філософії. Ми намагаємось дослухатись до голосу Буття. В яку налаштованість приводить він сьогоднішнє мислення?» [19, с.122].

Налаштованість сьогоднішнього мислення, ясна річ, суттєво відрізняється від того, якою вона була для Гайдеггера. Хоча пройшло всього лише півстоліття. Тому і для нього це було проблемою, а для нашого сьогодні тим більше. Навряд чи можна чітко визначити основне протиріччя сучасної епохи, настільки їх багато і настільки вони різні для різних категорій людей, різних народів, різних держав та їх міжнародних об'єднань. Проте його висновок щодо гостроти проблеми залишається вірним і нині. А саме: «Ми спостерігаємо лише різного роду налаштованості мислення. Сумнів і відчай, з одного боку, і сліпа одержимість неперевіреними принципами, з другого, протистоять один одному. Побоювання і страх перемішані з надією та впевненістю. Досить часто ми думаємо, що мислення, яке має характер розмірковуючого уявлення та обчислення, цілковито вільне від всякого настрою. Але й холодність розрахунку, і прозаїчна тверезість плану суть прикмети певного настрою/налаштування. І не тільки; навіть розум, що прагне бути вільним від всякого впливу пристрастей, налаштований, будучи розумом, на впевненість в логіко-математичній досяжності своїх принципів і правил» [19, с.122].

Сучасний рівень інформаційних технологій, справді, дозволяє суто якісні, описові вчення підняти на рівень наукових знань, достовірних у своїй кількісній визначеності. Звичайно, їх істинність не абсолютна, як вона не є такою і в природознавстві. Для цього тій категорії людей, які суттєво впливають на сучасні процеси розвитку людства загалом, окремих галузей

суспільного буття зокрема, постійно вдосконалювати своє аналітичне мислення, аби практика їх мовлення була максимально наближена до об'єктивних процесів, розвиток яких суттєво залежить від належного їх узагальнення, їх синтезу. Адже мислення і є уміння об'єднати різноманітне спільною основою, в якій зароджуються і потім розгортаються всі проблеми. Має бути єдність мислення і мовлення, або, як визначав Гегель, «единство вещи и вещания». Не повинно бути популізму, бажання видати і нав'язати власну суб'єктивну думку за думку всезагальну.

Інакше кажучи, мислення має стати субстанціонально визначеним, що можливо за умови, коли воно формується засобами філософії. А «вона існує в мелодії відповідності, налаштованій на голос Буття сущого. Ця відповідність є певна промова. Вона перебуває на службі у мови» [19, с.122].

Тут потрібно дещо прояснити. Особливо для пострадянської свідомості, якій за інерцією передається дещо спрощене уявлення про мову, згідно якого вона перш за все засіб комунікації, засіб передачі знань від покоління до покоління. Насправді ж мова ніщо інше, як **голос Буття сущого, арсенал його логосу**. Причому, не йдеться лише про мову звукову, але мову, яка *з'єднує все зі всім і в якій все у всьому* (пригадаймо Геракліта). Мова містить у собі всі смисли Буття сущого, поміщені у всіх фізичних полях, які якраз і єднають те, що розрізнене простором і часом, тобто фізичні тіла. Якщо б це було не так, то чи могла б з'явитись сучасна інформаційна технологія, яка вільно переносить знання від одного приймача до іншого.

Таку ж позицію відстоює і М. Гайдеггер, зазначаючи помилковість зведення мови всього лише до «інструменту мислення». Відстоюючи факт «винаходу» філософії засобами давньогрецької мови, він пропонує таку максиму: «мислення, як відповідність, перебуває на службі у мови. Проте сьогоденне уявлення про мову настільки віддалене від грецького досвіду мови, настільки це можливо. Грекам сутність мови відкривається як логос» [19, с.122]. Оскільки сучасність досить далеко відійшла від мовного досвіду давніх греків, сучасникам залишається «вступити в діалог/в розмову з грецьким досвідом мови як логосу. Чому? Тому, що без достатнього осмислення мови ми ніколи по-справжньому не узнаємо, що таке філософія в якості вказаної відповідності, що таке філософія як особлива манера розповіді» [19, с.123].

Здається, що *можливий* читач так і не зрозумів, що таке філософія. Отже, аналіз статті видатного мислителя досяг своєї мети. Адже розуміння з'являється тоді, коли усвідомлюється саме ця «особлива манера розповіді», яка налаштовує людину на членороздільну звукову, а потім і писемну, мову, мову понять, засобами якої/яких поклик Буття входить в людину. У цьому складність формування пізнавального способу життя для людей. Адже їм потрібно формувати **розумно-вольовий спосіб життя**, що для майже абсолютної більшості людей вкрай складно, навіть попри усвідомлення ними такої необхідності.

Тут доречно нагадати біблійну легенду про те, що Бог не радив людям зривати плоди з дерева пізнання. І.С. Еріугена чітко це визначив: «Бог є

творець всього; спершу він за своєю милістю створив субстанції всесвіту, який належало створити; потім за своєю величчю вирішив наділити дарами кожному з них відповідно до їх стану. Із цих субстанцій саме природу людини він підпорядкував розумній волі. Адже *не тому є воля, що вона є саме воля, а тому, що вона є розумна воля. Насправді, знищ розумну волю – і людини не буде.* Але не навпаки, так що, якщо ти знищиш людину, то не буде й розумної волі; вона виявляється не тільки в людині, але і в ангелі, і в самому Богові (виділено нами – авт.)» [20, с.93]. І, звичайно, властива тваринам, які, будучи самою природою, адекватно відповідають на такий поклик. Принаймні, до того часу, коли людство не почало впливати на природне середовище загрозливим для нього чином: витісняючи природні об'єкти (рослинний світ і тваринний світ із належного їм простору), воно порушує природну гармонію і тим самим наближає свій власний кінець.

Висновок. Філософській громадськості, очевидно, слід із великим пієтетом відноситись до спадщини видатних мислителів. Ще на світанку започаткування філософії Сократ/Платон виходили з того, що розриву між розумінням людиною змісту понять і діями не буде в тому разі, якщо якомога більше часу вона буде перебувати в істинному домі буття, яким для неї є саме понятійний дім, а не дім мовлення, обмеженого лише поспішними судженнями на основі безпосереднього чуттєвого сприйняття. Адже не тільки людина читає тексти, в даному разі йдеться про тексти видатних мислителів, але й тексти читають і переформовують душу людини як орган пізнання. Тому, згідно всіх їх, а не лише Гегеля, на якого ми пошлемось насамкінець, слід знати і враховувати наступне. А саме: «Людина сама по собі розумна; в цьому полягає можливість рівноправності всіх людей. ...Народ, постільки це слово позначає особливу частину членів держави, являє собою ту частину, яка не знає, чого вона хоче. Знання того, чого хочеш, а тим більше того, чого хоче в собі й для себе суцільна воля, розум, є плід глибокого пізнання і проникнення, яке якраз і не є справа народу» [2, с.348]. Але це, поза всякими сумнівами, має неодмінно бути справою філософів, особливо ж тієї категорії, яка має покликання, а не лише професію, викладача.

Література

1. Антология мировой философии. В 4-х т. Т.1, ч.1 и 2. М., «Мысль», 1969. - (АН СССР. Ин-т философии. Философ. наследие). – Т.1. Философия древности и средневековья. Ред. Коллегия: В.В. Соколов (ред.-составитель первого тома и авт. вступит. статьи) и др. – 936 с.
2. Антология мировой философии. В 4-х т. Т.3 – М., «Мысль», 1971. (АН СССР. Ин-т философии. Философ. наследие). – Т.3. Буржуазная философия конца XVIII в. – первых двух третей XIX в. [Ред. коллегия: Н.С. Нарский (ред.-сост. третьего тома и авт. вступит. статьи) и др.]. – 760 с.
3. Баумейстер А. Чи може філософія бути доступною? / А. Баумейстер. – «День», №115-116. – 2017.
4. Гегель Г.В.Ф. Феноменология духа / Г.В.Ф. Гегель. – М.: Мысль, 1959. – Т. 4. – 440 с.

5. Гільдебранд Дітріх. Що таке філософія? / Дітріх фон Гільдебранд. – Львів: Колесо, 2008. – 244 с.
6. Делез Ж., Гваттари Ф. Что такое философия? / Ж. Делез, Ф. Гваттари. – М.: Институт экспериментальной социологии, Спб, Алетейя, 1998. – 288 с.
7. Карівець І. Філософія і філософська освіта// І. Карівець. – «Філософська думка. – №6. – 2014. – С.77-81.
8. Лосев А.Ф. Дерзание духа / А.Ф. Лосев. – М.: Политиздат, 1988. – 366 с. – (Личность. Мораль. Воспитание).
9. Мамардашвили М. Философия – это сознание вслух // М. Мамардашвили. – «Юность». – №12. – 1988. – С.13.
10. Маркс К., Энгельс Ф. Немецкая идеология // Маркс К., Энгельс Ф. Избранные произведения. В 3-х т. – М.: Политиздат, 1979. – Т.1. – С.4-76.
11. Сартр Ж.П. Экзистенциализм – это гуманизм // В кн.: Сумерки богов. – М.: Политиздат. – 1989. – С.319-344.
12. Слотердаjk П. Критика цинического разума/Перев. с нем. А.В. Перцева.— Екатеринбург: Изд-во Урал, ун-та, 2001.— 584 с.
13. Фейербах Л. Основные положения философии будущего / Л. Фейербах // Избр. филос. произв. В II-х т. – М., Госполитиздат, 1955. – Т. 1. – С.134-204.
14. Фейербах Л. Против дуализма тела и души, плоти и духа // Л. Фейербах // Избранные философские произведения. В 2-х т. – М.: Политиздат. – 1955. – Т. 1. – С.211-238.
15. Фейербах Л. К критике философии Гегеля // Л. Фейербах // Избранные философские произведения. В II-х т. – М., Госполитиздат, 1955. – Т. I. – С.53-96.
16. Фейербах Л. Необходимость реформы философии / Л. Фейербах // Избранные философские произведения. В II-х т. – М., Госполитиздат, 1955. – Т. I. – С.107-113.
17. Фейербах Л. Лекции о сущности религии / Л. Фейербах. – Избранные философские произведения. В 2-х т. – М.: Политиздат. –1955. – Т. 2. – С.490-894.
18. Хайдеггер М. Время и бытие / М. Хайдеггер. – М.: Политиздат. – 1993. – 483 с.
19. Хайдеггер М. Что это такое – философия? / М. Хайдеггер. – «Вопросы философии». – 1993. -№ 8. – С. 119-131.
20. Хрестоматия по философии: Учебное пособие для высших учебных заведений. – Р.-Д., Изд-во «Феникс», 1997. – 544 с.
21. Ясперс К. Смысл и назначение истории / К. Ясперс. – М.: Политиздат. – 1991. – 527 с.

1. Anthology of the world philosophy. In 4th v. V.1, p.1 and 2. М., "Thought", 1969. - (USSR Academy of Sciences, Institute of Philosophy, Philosophy, Heritage). - V.1. The philosophy of antiquity and the Middle Ages.

Ed. Board: V. V Sokolov (the editor-in-chief of the first volume and the author of introduction of the article) and others - 936 p.

2. Anthology of the world philosophy. In the 4th volumes. V.3 - M., "Thought", 1971. (USSR Academy of Sciences, Institute of Philosophy, Philosophy, Heritage). - V.3. The bourgeois philosophy of the end of the XIII century. - the first two thirds of the nineteenth century. [Ed. College: N.S. Narskii (editor-in-chief of the third volume and the author introduction of the article), etc.]. - 760 p.

3. Baumaster A. Can philosophy be accessible? / A. Baumeister. - "Day", No. 115-116. - 2017.

4. Hegel G.V.F. Phenomenology of the Spirit / G.V.F. Hegel - M. : Thought, 1959. - T. 4. - 440 p.

5. Hildebrand Dietrich. What is philosophy? / Dietrich von Hildebrand. - Lviv: Wheel, 2008. - 244 p.

6. Deleuze J., Guattari F. What is philosophy? / J. Deleuze, F. Guattari. - Moscow: Institute of Experimental Sociology, SPb, Aletheya, 1998. - 288 p.

7. Karivets I. Philosophy and philosophical education // I. Karivets. - "Philosophical thought. - №6. - 2014. - p.77-81.

8. Losev A.F. Dirty of the Spirit / A.F. Losev - M. : Politizdat, 1988. - 366 p. - (Personality, Moral. Education).

9. Mamardashvili M. Philosophy is Consciousness Alive // M. Mamardashvili. - "Youth". - №12. - 1988. - P.13.

10. Marx K., Engels F. German Ideology // Marx K., Engels F. Selected Works. In 3 v. - Moscow: Politizdat, 1979. - Vol.1. - P.4-76.

11. Sartre Zh.P. Existentialism is humanism // In the book: Twilight of the Gods. - M. : Politizdat. - 1989. - p.319-344.

12. Sloterdijk P. Criticism of the Cynical Mind / Trans. From germ. A.V. Percev.- Yekaterinburg: Pub., un-ty, 2001.- 584 p.

13. Feuerbach, L. The Basic Provisions of the Future Philosophy / L. Feuerbach // Selec. philosopher manuf. In II v.- M., Statepolitizdat, 1955. - T. 1. - P. 134-204.

14. Feuerbach L. Against the dualism of the body and soul, flesh and spirit // L. Feuerbach // Selected Philosophical Works. In 2 v. - Moscow: Politizdat. - 1955. - V. 1. - P.211-238.

15. Feuerbach L. To the critique of Hegel's philosophy // L. Feuerbach // Selected Philosophical Works. In II v. - M., Statepolitizdat, 1955. - V. I. - P. 53-96.

16. Feuerbach, L. The Need for the Reform of Philosophy / L. Feuerbach // Selected Philosophical Works. In II v.- M., Statepolitizdat, 1955. - V. I. - P. 107-113.

17. Feuerbach L. Lectures on the Essence of Religion / L. Feuerbach. - Selected philosophical works. In 2 v. - Moscow: Politizdat. - 1955. - V. 2. - P.490-894.

18. Heidegger M. Time and Being / M. Heidegger. - M. : Politizdat. - 1993 - 483 p.

19. Heidegger M. What is it - philosophy? / M. Heidegger - "Questions of Philosophy". - 1993. - No 8. - P. 119-131.

20. Philosophy Philosophy: A Textbook for Higher Educational Institutions. - R.-D., Publishing House "Phenix", 1997. - 544 p.

21. Jaspers K. The Meaning and Purpose of History / K. Jaspers. - M. : Politizdat. – 1991.- 527 p.

Жадько В. А. Розуміння філософії у вченні М. Гайдеггера / В. А. Жадько, П. О. Бідзіля // Культурологічний вісник: науково-теоретичний щорічник Нижньої Наддніпрянщини. – Запоріжжя, 2018. – Вип. 38 (2). – С. 68-80.